

**JIZZAX VILOYATI TARIXIY-MADANIY OBYEKTLARINING
GEOGRAFIYA TA'LIMIDAGI O'RNI**

Xoldorova G.M.

Jizzax Davlat pedagogika universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti

Geografiya kafedrasi dotsenti, g.f.f.d., PhD

[*xoldorovaguli@gmail.com*](mailto:xoldorovaguli@gmail.com)

Jabborova Z.V.

Jizzax Davlat pedagogika universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya Mazkur maqolada Jizzax viloyatida joylashgan tarixiy-madaniy obyektlarning geografiya ta'limidagi o'rni va ularning o'quv jarayonida qo'llanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Geografiya fanini o'qitishda mahalliy tarixiy obidalar, madaniy meros maskanlari va tabiiy landshaftlardan foydalanish o'quvchilarda hududiy tafakkurni shakllantirish, nazariy bilimlarni amaliy misollar bilan mustahkamlash hamda fan mazmunini yanada chuqurroq anglashga xizmat qilishi yoritilgan. Shuningdek, maqolada Jizzax viloyatining tarixiy va madaniy merosi geografiya darslarida ko'rgazmali material sifatida foydalanilganda o'quvchilarning geografiya faniga bo'lgan qiziqishi oshishi, ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanishi va vatanparvarlik tuyg'ulari shakllanishi masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Tayanch so'z va iboralar: geografiya ta'limi, mahalliy obyektlar, tarixiy-madaniy meros, Jizzax viloyati, geografik tafakkur, o'quv jarayoni, hududiy materiallar, vatanparvarlik tarbiyasi, ta'lim samaradorligi.

Abstract This article analyzes the role of historical and cultural objects located in the Jizzakh region in geography education and the possibilities of their use in the educational process. It is highlighted that the use of local historical monuments, cultural heritage sites and natural landscapes in teaching geography serves to form territorial thinking in students, strengthen theoretical knowledge with practical examples, and provide a deeper understanding of the content of the subject. The article also scientifically substantiates the issues of increasing students' interest in geography, developing their independent thinking skills, and forming patriotic feelings when the historical and cultural heritage of the Jizzakh region is used as visual material in geography lessons.

Key words and phrases: geography education, local objects, historical and cultural heritage, Jizzakh region, geographical thinking, educational process, territorial materials, patriotic education, educational effectiveness.

Hozirgi davrda ta'lim tizimini takomillashtirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularning bilimlarini real hayot bilan bog'lash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, geografiya fanini o'qitishda nazariy bilimlarni hududiy materiallar bilan boyitish va o'quvchilarga o'z yashab turgan hududining tabiiy hamda madaniy xususiyatlarini o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, mahalliy tarixiy va madaniy obyektlardan foydalanish geografiya ta'limining samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan muhim metodik yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Geografiya fani tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganadigan kompleks fan sifatida hududiy jarayonlarni tahlil qilishda tarixiy va madaniy omillarni ham hisobga olishni talab qiladi. Mahalliy tarixiy-madaniy obyektlar o'z hududining tarixiy taraqqiyoti, madaniy merosi va tabiiy-geografik xususiyatlarini o'zida mujassam etgan muhim manbalardan

biridir. Ularni geografiya ta'limida qo'llash orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni real geografik muhit bilan bog'lab o'rganadi, bu esa bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishiga yordam beradi. Jizzax viloyati o'zining boy tarixiy merosi, qadimiy obidalari va madaniy maskanlari bilan ajralib turadi. Viloyat hududida joylashgan tarixiy-madaniy obyektlar nafaqat turizm va madaniyat sohalari uchun, balki ta'lim jarayonida ham muhim o'quv manbasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu obyektlar orqali o'quvchilar hududning tabiiy sharoiti, tarixiy rivojlanishi va aholi faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni yaxshiroq anglaydi. Shu sababli Jizzax viloyati tarixiy-madaniy obyektlarining geografiya ta'limidagi o'rnini o'rganish va ularni dars jarayonida samarali qo'llash masalalari dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi

Jizzax viloyati O'zbekistonning markaziy hududida joylashgan bo'lib, boy tarixiy o'tmishi va ko'plab madaniy meros obyektlari bilan ajralib turadi. Hudud qadim zamonlardan boshlab insoniyat yashab kelgan maskanlardan biri hisoblanadi. Bu yerda topilgan arxeologik topilmalar viloyat tarixining bir necha ming yillik davrni qamrab olishini ko'rsatadi.

Jizzax viloyati 1973-yil 28-dekabrda tashkil etilgan. Viloyat shimolda Qozog'iston, janubda Tojikiston, g'arbda Samarqand va sharqda Sirdaryo viloyatlari bilan chegaradosh. Umumiy maydoni 20,5 ming kvadrat kilometrni tashkil etadi. Tabiiy-geografik jihatdan viloyat hududida Turkiston va Nurota tog' tizmalari tarmoqlari mavjud.

Viloyat tarkibiga 12 ta tuman: Arnasoy, Baxmal, Do'stlik, G'allaorol, Jizzax, Zarbdor, Zafarobod, Zomin, Mirzacho'l, Paxtakor, Forish va Yangiobod kiradi. Hududda 8 ta shahar mavjud bo'lib, ma'muriy markazi Jizzax shahridir.

Jizzax viloyati Tarixiy va madaniy merosga boy hududlardan biri hisoblanadi. Bu hududda qadimiy shaharlar, qalalar, masjidlar, madrasalar va boshqa madaniy yodgorliklar mavjud. Tarixiy va madaniy obyektlarni o'quv jarayonida qo'llash o'quvchilarning tarixiy bilimlarini boyitadi, geografik

fikrlashini rivojlantiradi va milliy madaniyatga qiziqishini oshiradi shuningdek 2019-yil 16-aprelda qabul qilingan’’O‘zbekiston respublikasining turizm to‘g‘risidagi’’gi Qonuni va O‘zbekiston respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi ‘’O‘zbekiston respublikasi turizm sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi ‘’ PF-5781 sonli Farmoni qabul qilingan bo‘lib o‘quvchilar o‘zlari o‘rganishni xohlagan hududga ekskursiya va sayyohatlar qilib ko‘proq ma‘lumotga ega bo‘lishlari mumkin. Geografiya ta‘limida mahalliy obyektlardan foydalanish turli metodlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Dars jarayonida xaritalar, fotosuratlar va tarixiy manbalardan foydalanish bilan bir qatorda ekskursiya va dala mashg‘ulotlarini tashkil etish ham samarali hisoblanadi. O‘quvchilar tarixiy-madaniy obyektlarga uyushtirilgan sayohatlar davomida hududning tabiiy va tarixiy xususiyatlarini bevosita kuzatadi. Bu esa ularning bilimlarini mustahkamlashga va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Hozirgi kunda Jizzax viloyatida 427 ta madaniy meros obyektlari mavjud bo‘lib, ular 268ta arxeologik yodgorlik, 100ta arxitektura yodgorliklari va 59 ta monumental yodgorliklardan iborat moslashtirilmoqda, bugungi kunga kelib muzeylarda 31867 dona eksponat mavjud ulardan 2282 dona eksponat ko‘rgazmalarda, 22457 dona asosiy fondda ,9410 dona yordamchi fondga saqlanmoqda. Viloyatda Parpiota, Navkatota, Avliyoota Malikajdarota, Sa‘d ibn Vaqqos, Sayfinota, Savrikota, Qavsota ziyoratgohlari, Temur darvoza, Xuttot, Quyosh taqvim obidalari, qadimiy Jizzax, Hoshim qo‘rg‘on, Abdullaxon qo‘rg‘oni, Ko‘krabot, Sabat kabi arxeologik yodgorliklar mavjud. Shuningdek 5 ta muzey (Jizzax viloyat o‘lkashunoslik muzeyi, Sharof Rashidov muzeyi, Zomin tarixi muzeyi, Hamid Olimjon muzeyi, Mehnat Qahramoni X. Nosirov muzeyi),faoliyat yuritadi. Mahalliy tarixiy obyektlardan foydalanishning yana bir muhim jihati shundaki, ular geografiya darslarining ko‘rgazmaliligini oshiradi. Dars jarayonida tarixiy obidalar, madaniy meros obyektlari va tabiiy landshaftlar haqida berilgan ma‘lumotlar o‘quvchilarning tasavvurini

kengaytiradi hamda mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar geografiya fanini faqat nazariy bilimlar majmuasi sifatida emas, balki real hayot bilan bog'liq fan sifatida qabul qiladi. Jizzax viloyati hududida joylashgan Zomin tog'lari, Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi, Forish tumanidagi tabiiy landshaftlar ham geografiya ta'limida muhim o'quv manbalari hisoblanadi. Ushbu hududlar orqali o'quvchilar tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganadi. Masalan, tog'li hududlarda aholi joylashuvi, iqlim sharoiti va xo'jalik faoliyatining xususiyatlari geografiya darslarida tahlil qilinishi mumkin.

Shuningdek, mahalliy tarixiy-madaniy obyektlardan foydalanish o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. O'z hududining tarixiy merosi va madaniy qadriyatlari bilan tanishgan o'quvchilar o'z yurtiga nisbatan hurmat va e'tibor bilan qarashni o'rganadi. Bu esa yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Geografiya ta'limida mahalliy tarixiy-madaniy obyektlardan foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mahalliy obyektlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarga nazariy bilimlarni real hududiy jarayonlar bilan bog'lab o'rganish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarda geografik tafakkur, hududiy tasavvur va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, Jizzax viloyatidagi Qaliyatepa, O'smat qal'asi, Parpi ota ziyoratgohi, Forish hududidagi arxeologik yodgorliklar kabi obyektlar geografiya fanini o'qitishda muhim o'quv manbasi sifatida xizmat qilishi mumkin. Umuman olganda, Jizzax viloyati tarixiy-madaniy obyektlari geografiya ta'limida muhim didaktik vosita hisoblanadi. Ushbu obyektlardan samarali foydalanish o'quv jarayonining mazmunini boyitadi, o'quvchilarning geografiya faniga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda ularning hududiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu

sababli geografiya fanini o‘qitishda mahalliy tarixiy-madaniy obyektlardan keng foydalanish ta’lim jarayonining sifatini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Turizm to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2019-yil 16-aprel.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF–5781-son Farmoni. – Toshkent, 2019-yil 13-avgust.
3. O‘zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi. Madaniy meros obyektlari davlat ro‘yxati. – Toshkent, 2021.
4. Baratov P. Geografiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
5. Hasanov I., G‘ulomov P. O‘zbekiston tabiiy geografiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
6. Soliyev A. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2014.
7. Rasulov A. Geografiya ta’limining zamonaviy metodlari. – Toshkent: Fan, 2018.
8. Soliyev A., Buriyev K. O‘zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. – Toshkent: Universitet, 2019.
9. Mirzayev T. O‘zbekistonning tarixiy va madaniy merosi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
10. Ziyayev H. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: Sharq, 2013.
11. Jabborov I. O‘zbekiston madaniy merosi tarixi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2016.

12. Jizzax viloyati statistika boshqarmasi. **Jizzax viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari.** – Jizzax, 2022.
13. Jizzax viloyati o‘lkashunoslik muzeyi materiallari. – Jizzax, 2023.
14. Sharof Rashidov nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti ilmiy maqolalar to‘plami. – Jizzax, 2020.
15. Xoldorova, G. M., & Mirzaalimov, d. d. (2024). Geografiya darslarida o‘lkashunoslik manbalaridan foydalanishning ahamiyati. *Pedagog*, 7(11), 73-76.
16. Rustamova M. O‘lkashunoslik ekskursiyalarining ta’limiy va tarbiyaviy ahamiyati. “Pedagogika” jurnali, 2020, №4.
17. Ruzikulova, O., Sabitova, N., & Kholdorova, G. (2021). The role of GIS technology in determining irrigated geosystems. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 227, p. 03004). EDP Sciences
18. Sadikov I. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida geografiya fanini o‘qitish. Toshkent, 2022.
19. Saparov, K., Yakhshieva, Z., Kholdorova, G., Sangirova, M., Dadaeva, G., Rajabov, K., Asallaev, U., & Safarova, N. (2024). Advanced Materials for Pollution Control that Integrate Engineering Science with Environmental Conservation. *Natural and Engineering Sciences*, 9(3), 77–87.